

هەلسەنگاندنیکی بەرایى بو هەلبژاردنی ۲۰۲۳ ی عێراق

20-12-2023

نووسەرەکان

زریان روژههاتی

کورتە : هەلبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکانی عێراق بە بەشداری نزیکەی ۱ ملیۆن و ۶۰۰ هەزار دەنگدەر بەرپۆهچوو کە ۸۱٪ی ئەوانە بوون کە مافی دەنگدانیان هەبوو. هەلبەت بەو پێیە کە کۆی گشتی دەنگدەران سەرۆکی ۲۶ ملیۆن کەس دەشن بێژین کە ئەم هەلبژاردنە و ئەنجامەکانی نوینەرایەتی دەوروبەری ۲۵٪ی هەموو دەنگدەران دەکات. ئەم هەلبژاردنە گرنگ بوو نەک لەبەر ئەوەی کە ئەنجامەکانی نوینەرایەتی خواستی دەنگدەران دەکات بە لکو لەبەر ئەوەی کە دەشن پێشهادی سیاسی گرنگ بە داوی خۆیدا بەیئیت.

هەلبەت ئەنجومەنى پارێزگاکانی عێراق بەبەشداری نزیکی ۱ ملیۆن و ۶۰۰ هەزار دەنگدەر بەرپۆشەچوو کە ۴۱٪ی ئەوانە بوون کە مافی دەنگدانیان هەبوو. هەلبەت بەو پێیە کە کۆی گشتی دەنگدەران سەرۆکی ۲۱ ملیۆن کەسن دەشن بێژین کە ئەم هەلبەزاردنە و ئەنجامەکانی نوێنەرایەتی دەرووبەری ۲۵٪ی هەموو دەنگدەران دەکات. ئەم هەلبەزاردنە گەرنگ بوو نەک لەبەر ئەوەی کە ئەنجامەکانی نوێنەرایەتی خواستی دەنگدەران دەکات بە لێکۆ لەبەر ئەوەی کە دەشن پێشەھاتی سیاسی گەرنگ بە داوی خۆیدا بەھێنیت.

چۆن سەیری ئەنجامەکان بکەین؟

جاری بەرلە هەموو شتێک دەتوانین بێژین کە ئەستێرە بەختی محەمەد حەلبووسی وەک سەرکردە نوێی سوننەکانی عێراق بە درەوشاوی مایەو کە داوی لادانی لە سەرۆکایەتی پەرلەمان چاویکی زۆری لە سەر بوو. لیستەکە ئێ و لە ئەنبار یەکەم بوو. لیستی دووەم و سێیەمیش هە لە خۆی نزیکن. لە بەغدا بەھۆی باکووتەکە سەدرەو دەرفەتی یەکەم بوونی بۆ رەخسا. لە دیالە لە پلە دووەم و لە نەینەوا و سەلاحەدینیش لە پلە چوارەمدا.

خالی جێگە سەرنجی ئەم هەلبەزاردنە ئەوەیە کە لیستی دەولەتی یاسای نووری مالکی سەرەرای ئەوەی نزیکی ۲۹ هەزار دەنگی زیادی کردوو تەنیا لە پارێزگای موسەنادا پلە یەکەمی هێنا. ئەمەش لە کاتیگدا کە لە هەلبەزاردنی ۲۰۲۱ دا لانیگەم لە چوار پارێزگادا بە داوی سەدریەکانەو بوو. هەلبەزاردنی ۲۰۲۳ لە واتایە کە رەبەری نیوخی لایەنەکانی چوارچۆیە هاوئاھەنگی بوو کە لەویدا، هاوپیەمانی نەبێ کە دەشن درێژکراوی هاوپیەمانی فەتخ بێت بە هەندیک گۆرانکارییەو، لە ۵ پارێزگادا یەکەمە. لیستی پارێزگەرکانیش (تەسمیم، ئیبداع کەرەبەلا، وەست ئەجمەل) لەھەر سێ پارێزگای بەسەر، وەست و کەرەبەلا پلە یەکەمیان بە دەستھێنا و ئەوانیش وەک ژمارەبەکی گەرنگ لە رەبەری نیوخییەکانی شیعیەدا جێگە خۆیان کردوو.

لە راستیدا بە گۆرە کۆرە هەلبەزاردنی سالی ۲۰۲۱ دەنگی کورد زیادی کردوو بە ئەم فرە لیستی وەک هۆکاری سەرەکی پەرتەوازەبوونی دەنگەکانی دەردەکەوێت. کۆی گشتی دەنگی سێ لایەنی هاوپیەمانی کوردستان، پارتی و ئەوەی نوێ لە ۲۰۲۱ دا ۱۳۸۴۱۱ دەنگ بوو بە ئەم لەم هەلبەزاردنەدا کۆی دەنگی هەرسێ لایەنە کە ۲۱۰۷۴۱ دەنگ بوو بێجگە لە دەنگەکانی لایەنەکانی دیکەش. کورد بە گشتی ۷ کورسی بەرکەوتوو خالی شکستەکە ئەوەیە کە نەیتوانی نیو یان نیو ۱۰ دەستەبەر بکات کە بەو ژمارە دەنگەو شتێکی مومکین بوو. بەمەش ناچارە بۆ پۆستی پارێزگار لە دەرگای لایەنەکانی دیکە بدات. لە سالی ۲۰۲۱ دا کورد لە دیالە ۲۱۷۲۲ دەنگی هەبوو، لەم هەلبەزاردنەدا دەنگی ۳ لایەنی کوردی پێکەو ۳۰۹۱۶ دەنگ بوو. لە نەینەوا، لە سالی ۲۰۲۱ دا کۆی دەنگی پارتی و یەکی ۱۲۷۵۲۱ دەنگ بوو بە ئەم ئەمسال ئەو ژمارەبوو بە ۱۷۳۸۷۷ دەنگ. وەک دەردەکەوێت پێچەوانە شیعیەکان کە لە پارێزگا تیکەلاوکاندا ستراتیژی لیستی هاوپیەمانی گرتەبەر لایەنە کوردیەکان هەریەکەو بە هاوپیەمانی و لیستی جیاوازەو بەشدارییان کرد و ئەوەش وایکرد کە سەرەرای زیادبوونی دەنگی کورد، پەرتەوازەبەکی بەدا بە کۆلیدا. لە سەلاحەدین لایەنە کوردیەکان لە گەل هاوپیەمانی دیکە بەشداریبوون بەوەش دۆخی ئەو جیاوازترە.

لە کەرکوک یەکی پلە یەکەمی هێنا و ئەوەش تاقیکردنەو یەکی بوو بۆ سەرۆکی ئەو حیزبە داوی ئەوەی کە پێگە خۆی وەک سەرۆکی حیزبەکە قایم کرد و وادیارە لەوەشدا سەرکەوت. لە هەلبەزاردنی ۲۰۲۱ دا ۶۳۳۷۱ دەنگی هەبوو بە ئەم ئەمجارە بۆ نزیکی ۱۴۰ هەزار دەنگ بەرز کردوو. لە کەرکوک تورکمانیش دا بەشیوون. بۆ تورکمانی سوونی- بەرە تورکمانی و تورکمانی شیعی. بەرە تورکمانی نەیتوانی پێگەبەکی بەھێز دەستەبەر بکات و ۲ کورسی بردوو تەو. عەرەبی سوونەش بە شێو یەکی بەھێزتر لە جاران دەرکەوتوو.

کاریگەری ئەنجامەکان

ئەنجامی هەلبەزاردنەکان پێگە چوارچۆیە هاوئاھەنگی لە سیاسەتی عێراقدا بەھێزتر دەکات. ئەوان کە ئیستا لە پەرلەمان زۆرینەن و سەرۆکایەتی حکومەتیشیان لایە لەرپی دەسەلاتی پارێزگار و ئەنجومەنە خۆجیبەکانیشەو ئەو پێگە بەھێزتر دەکەن. نفوزی ئەوان تەنیا بە ناوچەکانی باشوور و ناوەراستی عێراقەو سنوورداری ناوێت بە لێکۆ لەرپی لیستەکانی خۆیان یان ئەو کەرەستە سیاسییانە کە لە دەستیاندایە رۆلێان لە شکلپێدانی ئیدارە محەللیەکانی نەینەوا و کەرکوک و تەنانت ئەنبارو سەلاحەدینیش دەبێت. لە نەینەوا لیستی نەینەوا لێئەھلیھا کە هی نەجم جبووری پارێزگاری پێشووی نەینەوا یە پلە یەکەمی هێناو بۆ ئەوەی کە بێتەو بە پارێزگار بپوێستی بە هاوکاری لیستە شیعیەکان هەبە تا لە یاسای ریشەکێشکردنی بەعش ریزبەری بکەن کە بە هۆیە دەستی لە کار کێشبوو.

ليسته‌كه‌ي حەلبووسى ئەگەر بە تەمايەت كە پۇستى سەرۆكى پەرلەمان وەرېگرتەو پيوست بە رەزامەندى لايەنە شيعىيەكان هەيه لە پەرلەمان كە رەنگە ئەوانيش لەبەرامبەردا داواى رۆلى زياتر لە ئەنبار كەن. هەروەها كورديش بۆ وەرگەرتنى پۇستى پارێزگارى كەركوك كە داواكارى هاوبەشى لايەنە كوردییەكانە، پيوستییان بە پالشتى ئەوان هەيه.

خالیكى ئەوێه كە لەوانەپە سەدر بەم ئەنجامانەى ئیستا ئاسوودەتر بێت كە نوری مالكى نەیتوانى لە زۆرىك لە پارێزگاكندا بێتە بەكەم و بەسەرەش دەست هاوبەیمانى نەبنى نەكەوت. سەرگەوتنى هاوبەیمانى نەبنى لە 5 پارێزگادا كە لەلایەن هادى عامریبەو سەرۆكایەتى دەكرێت لە گەل سەرگەوتنى 3 پارێزگارى پێشوو(كەربەلا- واست- بەسەر)، بۆ سەدر بزارەكەى باشتەر لەوێ كە لیستەكەى مالكى یەكەم بوایە. چونكە سەدر ئاسانتر دەتوانێت لەگەل ئەو پارێزگەرەكانە و هادى عامریدا مامەلە بكات. بابەتیکى دیکە ئەوێه كە ركبەرە سوونییەكانى حەلبووسى كە زياتر كۆنە سیاسەتمەدارو وەزیرانى كابينەكانى پێشوو بوون، وەك رافع عیساوى و خالد عوبیدی و ئەوانى دیکە، نەیتوانى حەلبووسى بپەزێنن. بەوێش، حەلبووسى وەك بەهێزترین پیاوى جیلی نوێی سەرگردابەتى سوننە ناوى خۆی تۆمار كرد.

لەوانەپە ئەو كورسییانەى كە لایەنە كوردییەكان لە دیالە، سەلاحەدین، كەركوك و نەینەوا هینایان كەمتر بێت سەرەپاوى ئەوێه كە بە گشتى دەنگى كورد زۆرتر بوو. بەلام لەگەل ئەوێش لە قوناخى داهااتوودا رۆلیان لە ئیدارەى محەللى و ئەنجومەنى پارێزگاكانى كەركوك و نەینەوا زياتر دەبێت كە لەداوى 2017و توشى گرفت ببوو كە ئەوێش لە هەلومەرجى ئیستادا ئەرپینیە.

سەرگەوتنى یاسایى و گرفتى نوینەرایەتى

مشتومرێ زۆر لەسەر چۆنیەتى بەرپۆه‌چوونى پرۆسەى هەلبژاردنەكە نییە و لە روالەتدا وادیارە كە كیشەبەكى یاسایى نییە بەلام پرسى سەرەكى لێرەدا ئەوێه كە ئەنجامەكان تا چەند نوینەرایەتى خواستى خەلك دەكەن. لە بەغدا و 9 پارێزگای باشوور و نیوهراسنى عێراقدا، بێجگە لە بەسەر و موسەننا كە رێژەى دەنگدان تیاندان زیادى كردوو، لە ئەوانى دیکەدا، ئاستى بەشداری بەشیوێه رێژەى 7% كەمتر لەوانەى سالى 2021 بوو. دەشى ئەمەش بەهۆى كارگەرى سەدرەو بوو بێت كە داواى بايكۆتى كردبوو. بەرزى رێژەى دەنگەدان وادەكات كە سەدر براوێه‌كى غایبى ئەم هەلبژاردنە بێت و ئەمەش بۆ قوناخى داهااتوو دەستى ئاوه‌لاتر دەكات، ئەگەر بێت و پەنا بۆ شەقام و نارەزایى سیاسى ببات.

رێژەى بەشداری لە هەلبژاردن و ژمارەى هاوبەیمانییەكانى هەلبژاردنى 2023			
ژمارەى هاوبەیمانییەكان	2023	2021	پارێزگا
6	59	48	سەلاحەدین
8	40	46	بابل
7	43	46	دیالە
7	40	44	كەربەلا
10	65	44	كەركوك
7	45	44	موسەننا
9	37	44	واست
9	57	43	ئەنبار
4	29	43	میسان
8	31	42	زىقار
10	53	42	نەینەوا
8	38	42	قادیسیە
8	32	41	نەجەف
11	43	40	بەسەر
16	32	34	بەغدا-كەرخ
	21	31	بەغدا-رەسافە

هەلبەت دیمەنى بەشداری لە پارێزگاكانى كەركوك، سەلاحەدین، ئەنبار و نەینەوا جیاوازتر بوو، رێژەكەى لە نیوان 5-10 گۆراو و ئەمەش رێژەى گشتى دەنگدانى لە هەموو عێراق بەرزتر كردۆتەو. هۆكارى ئەمەش بۆ فاكترى تۆخبوونەوێه ركبەریبە نەتەوێه- ئاینییەكان و هەبوونى ركبەری توندى هاوبەیمانییەكان دەگەرتەو. بێجگە لە سەلاحەدین، لەو پارێزگایانەدا كە هاوبەیمانییەكانى

هەلبەئاردن زۆرتەر بوون، ریزەى بەشدارى خەلكیش زیاتر بووه. بەغدا، بەسرە، کەرکوک و نەینەوا لە ریزی ئەو پارێزگایانە بوون کە زۆرتەرین ھاوپەیمانیی هەلبەئاردنیان تیدا کراو لە هەموو ئەوانەشدا بێجگە لە کەرتی رەسافەى بەغدا ریزەى بەشدارى بەرز بووه.